

การวิเคราะห์และประเมินความคุ้มค่าโครงการวิจัยภูมิปัญญา

การแพทย์แผนไทยและสมุนไพร

THE VALUE ANALYSIS AND ASSESSMENT OF RESEARCH PROJECTS ON THAI TRADITIONAL MEDICAL KNOWLEDGE AND HERBS

สมศักดิ์ กริชชัย¹ ปกรสิทธิ์ หนูช่วย² และ จิรานูวัฒน์ หอมบรรเทิง³

Somsak Kreechai, Pakornsit Nuchuy and Jiranuawt Hombunteing

Article History

Received: 28-03-2023; Revised: 22-06-2023; Accepted; 22-06-2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์และประเมินความคุ้มค่าโครงการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ปี 2560-2564 ที่ได้รับสนับสนุนทุนเพื่อการศึกษาวิจัยและพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ภายใต้แผนปฏิบัติงานกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย เก็บข้อมูลและกำหนดประเด็นวิเคราะห์ประเมินความคุ้มค่าและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการนำไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการและเชิงพาณิชย์จากข้อมูลเอกสาร ได้แก่ รายงานความก้าวหน้าโครงการฯ โดยใช้รูปแบบของ CIPP Model ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านบริบท (Context Evaluation) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) ด้านกระบวนการ (Process Evaluation) และด้านผลผลิต (Product Evaluation) เสร็จสิ้นสมบูรณ์ 80 โครงการ ด้านบริบท

ผลการวิจัยพบว่า

องค์ความรู้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร 40% ได้รับอนุมัติปี 2563 และ 21.25% ปี 2562 ตามลำดับ ด้านปัจจัยนำเข้า พบว่า 75% หัวหน้าโครงการเป็นบุคลากรสังกัดมหาวิทยาลัยที่จัดการเรียนการสอนและมีประสบการณ์ด้านการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร 25% สังกัดหน่วยงานรัฐ ตามลำดับ ระยะเวลาดำเนินงาน 1 ปี (88.75%) และใช้งบประมาณอย่างเหมาะสม สอดคล้องตามกิจกรรมกำหนด ด้านกระบวนการ พบว่า ปี 2562-2563 จำเป็นต้องทบทวนรูปแบบดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จ ท่ามกลางสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และด้านผลผลิตของการดำเนินงาน พบว่า รูปแบบการวิจัยตำรับยาสมุนไพร 46.25% วิจัยสมุนไพรเดี่ยว 35% และวิจัยรูปแบบหัตถการ/อื่นๆ 18.75% ตามลำดับ ผลกระทบที่เกิดขึ้นเบื้องต้น พบว่า สามารถ

¹⁻³ สำนักงานบริหารกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข
Fund Management for Thai Traditional Medicine Industry Department of Thai Traditional and Alternative Medicine
Ministry of Public Health
E-mail: augus_organ@hotmail.com *Corresponding Author

นำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการ ได้แก่ ข้อมูลการเพิ่มข้อบ่งชี้ใหม่ตามองค์ความรู้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยของตำรับยาแผนไทยและยาสมุนไพร เช่น ยาหอมนวโกฐ (เพิ่มความจำ) ยาปลุกไฟธาตุ (บำรุงน้ำนม) และเชิงพาณิชย์ ได้แก่ ข้อมูลการพัฒนาแบบการใช้ (ยาธาตุบอบเซยแบบเม็ดเคี้ยว) และข้อมูลเพื่อรองรับโรคอุบัติใหม่ เช่น ยาฟ้าทะลายโจร ด้านโควิด-19 สามารถเกิดผลลัพธ์ด้านการส่งเสริม รักษา ฟันฟู สุขภาพของประชาชน ทดแทนการขาดแคลนยา ลดการนำเข้ายาจากต่างประเทศ และสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจทำให้ประเทศพึ่งตนเองด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพรมากขึ้น

คำสำคัญ: วิเคราะห์และประเมินความคุ้มค่า; ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย; การแพทย์แผนไทย

ABSTRACT

This study aims to analyze and assess the value of research projects on Thai traditional medical knowledge and herbs during the year 2017-2021 which received funding for research and development of Thai traditional medicine knowledge, under the action plan of the Thai Traditional Medicine Knowledge Fund. The study collected data and defined analysis issues and assessed the value and impact resulting from the academic and commercial utilization based on the data sources, including progress reports on the project, according to the funding agreement, complete reports, and the summary of academic presentations at the National Herbal Expo. The analysis and evaluation of the project were conducted using the CIPP Model, which consists of four dimensions: Context Evaluation, Input Evaluation, Process Evaluation, and Product Evaluation. The study of 80 completed projects

The research found that:

Revealed that regarding the Context Evaluation, 40% of all projects ‘principles and reasons for re-searching Thai traditional medicine and herbal medicine knowledge received approval in 2020 (B.E.2563), and 21.25% received approval in 2019 (B.E.2562). According to the Input Evaluation, it was found that 75% of project leaders were university-affiliated personnel involved in teaching and had experience in Thai traditional medicine and herbal medicine. The remaining 25% were affiliated with government agencies. The projects were implemented within a one-year timeframe (88.75%) and utilized the allocated budget in alignment with the defined activities. In terms of the Process Evaluation, it was found that during the years 2019-2020 (B.E.2562-2563), adjustments had to be made to the work format to achieve successful outcomes due to the COVID-19 pandemic situation. According to the Product Evaluation, it was found that there were 46.25% of the research formats of herbal medicine preparations, 35% of single herb research, and 18.75% of other forms of procedure research. Preliminary results show that the data obtained can be utilized for academic purposes, such as developing new indications based on the knowledge of Thai traditional medicine and herbal medicine. For example, products like “Ya Hom Nawa Kot” (memory enhancement) and “Ya Pluk Fai Dhatu” (lactation support) have potential academic value. Moreover, the commercial benefits derived from this include the development of usable formats, such as chewable pellets for “Ya Dhatu Ob-choey (cinna-

mon tonic)", and the provision of data to support the management of emerging diseases, such as "Ya Fa Thalai Jone" for anti-COVID-19. These efforts can yield positive outcomes in terms of promoting, treating, and rehabilitating the health of the population, replacing medication shortages, reducing the importation of drugs from foreign countries, and generating economic value by enhancing the country's self-reliant herbal products.

Keywords: value analysis and assessment; Thai traditional medical knowledge; Thai Traditional Medicine

1. บทนำ

พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 มาตรา 76 ให้จัดตั้งกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยขึ้นภายในกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนสำหรับใช้จ่ายเกี่ยวกับการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2564) สอดคล้องกับทิศทางของกระทรวงสาธารณสุขที่มีนโยบายมุ่งเน้นพัฒนางานด้านการแพทย์แผนไทย โดยการนำความรู้ที่เป็นผลลัพธ์ทางวิชาการมาประยุกต์ใช้ในการร่วมจัดบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขในสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ และส่งเสริม สนับสนุน การศึกษาวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร เพื่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงพาณิชย์ สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ประเทศไทยสามารถพึ่งตนเองด้านยาได้มากขึ้น

กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ตระหนักถึงความสำคัญทางด้านตำรับยาแผนไทยและสมุนไพร ผลิตภัณฑ์สมุนไพร อันมีประโยชน์ต่อการนำมาพัฒนาศึกษาข้อบ่งใช้ ทดสอบฤทธิ์ และประสิทธิผลเพื่อการผลักดันเข้าสู่บัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร และเพิ่มการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรของประชาชน ให้สอดคล้องตามประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ. 2564 ได้แบ่งยาในบัญชียาหลักแห่งชาติไว้ 3 บัญชีย่อย ได้แก่ บัญชี 1 คือ รายการยาที่ใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพ มีหลักฐานที่สนับสนุนการใช้ตามสรรพคุณ (health benefits) หรือข้อบ่งใช้ (clinical indication) มีประสิทธิผลการใช้ในประเทศอย่างเพียงพอ สามารถใช้ในสถานพยาบาล บัญชี 2 คือ รายการยาที่ต้องใช้โดยแพทย์แผนไทยหรือแผนไทยประยุกต์หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการของสถานพยาบาล นั้นๆ โดยใช้องค์ความรู้การแพทย์แผนไทย บัญชี 3 คือ รายการยาสำหรับโครงการพิเศษของหน่วยงานของรัฐ

แผนปฏิบัติการกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 - 2564 ได้สนับสนุนงบประมาณวงเงิน 70,753,905 บาท (เจ็ดสิบล้านเจ็ดแสนห้าหมื่นสามพันเก้าร้อยห้าบาทถ้วน) ในการดำเนินงาน 80 โครงการ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร เพื่อสร้างความเชื่อมั่น ด้านฤทธิ์ยาและสรรพคุณ ได้ข้อมูลด้านประสิทธิผลและความปลอดภัย ที่สามารถนำไปเป็นข้อมูลทางวิชาการในการเพิ่มข้อบ่งใช้ของตำรับยาแผนไทย และสมุนไพรให้สามารถใช้ทดแทนยาแผนปัจจุบันได้ เพื่อผลักดันเข้าสู่บัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร พัฒนาระบบบริการรูปแบบใหม่ในระบบบริการสาธารณสุขของประเทศ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สมุนไพร เพิ่มการเข้าถึงการใช้ตำรับยาแผนไทยและสมุนไพร ในการดูแลสุขภาพของประชาชนในวงกว้าง

พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2562 ระบุในหลักการและเหตุผลของการประเมินความคุ้มค่า ส่วนราชการต้องประเมินระหว่างปัจจัยนำเข้ากับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ผู้ศึกษาในฐานะผู้บริหารทุนหมุนเวียน

ปฏิบัติหน้าที่ผู้อำนวยการสำนักงานบริหารกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย จึงได้สนใจจัดทำรายงานการศึกษาวเคราะห์และประเมินความคุ้มค่าโครงการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรที่กองทุนให้การสนับสนุน การนำผลผลิต (Output) ที่สำคัญและผลลัพธ์ (Outcome) ที่เกิดขึ้น มาสนับสนุนทางวิชาการและเชิงพาณิชย์ ในการสร้างความเชื่อมั่นต่ารับยาแผนไทยและยาสมุนไพรในระบบบริการสาธารณสุขและประชาชน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์และประเมินความคุ้มค่าโครงการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ตามแผนปฏิบัติงานของกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ปี 2560 – 2564
2. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการนำไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการและเชิงพาณิชย์ของโครงการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ตามแผนปฏิบัติงานของกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ปี 2560 – 2564

3. การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเชิงประเมินผล (Evaluation research) เพื่อวิเคราะห์และประเมินความคุ้มค่า วิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการนำไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการและเชิงพาณิชย์ของโครงการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ตามแผนปฏิบัติงานของกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ปี 2560 – 2564 ใช้แนวคิดและทฤษฎีเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย แนวคิดการประเมินผลและการวิเคราะห์ผลกระทบ ดังนี้

แนวคิดเรื่องการประเมิน

การวิจัยครั้งนี้ใช้แนวคิดและทฤษฎี เรื่อง การประเมินผลตามแบบ CIPP Model ของ (Stufflebeam, D.L., 2003) ด้วยการวิเคราะห์ประเมินภาพรวมของโครงการ ประกอบด้วย 4 ด้าน ตั้งแต่ บริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต (Context, Input, Process and product) ดังนี้ 1) การประเมินบริบท (Context Evaluation : C) ประเมินก่อนการดำเนินการโครงการ เพื่อพิจารณาหลักการและเหตุผลความจำเป็น ประเด็นปัญหาและความเหมาะสมของเป้าหมาย ระยะเวลา กับงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุน 2) การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation : I) ประเมินเพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และความพอเพียงของทรัพยากรทางการบริหารได้แก่ งบประมาณ บุคลากร เวลา เทคโนโลยีที่ใช้ดำเนินงาน 3) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) ประเมินเพื่อหาข้อจำกัดและโอกาสพัฒนา รูปแบบการพัฒนา ปรับปรุง แก้ไข ให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้นด้วยการตรวจสอบกิจกรรม เวลา ทรัพยากรที่ใช้ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง 4) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) ประเมินเพื่อเปรียบเทียบผลผลิตที่เกิดขึ้นกับวัตถุประสงค์รวมทั้งประเด็น การยุบ เลิก ขยาย หรือปรับเปลี่ยนโครงการ

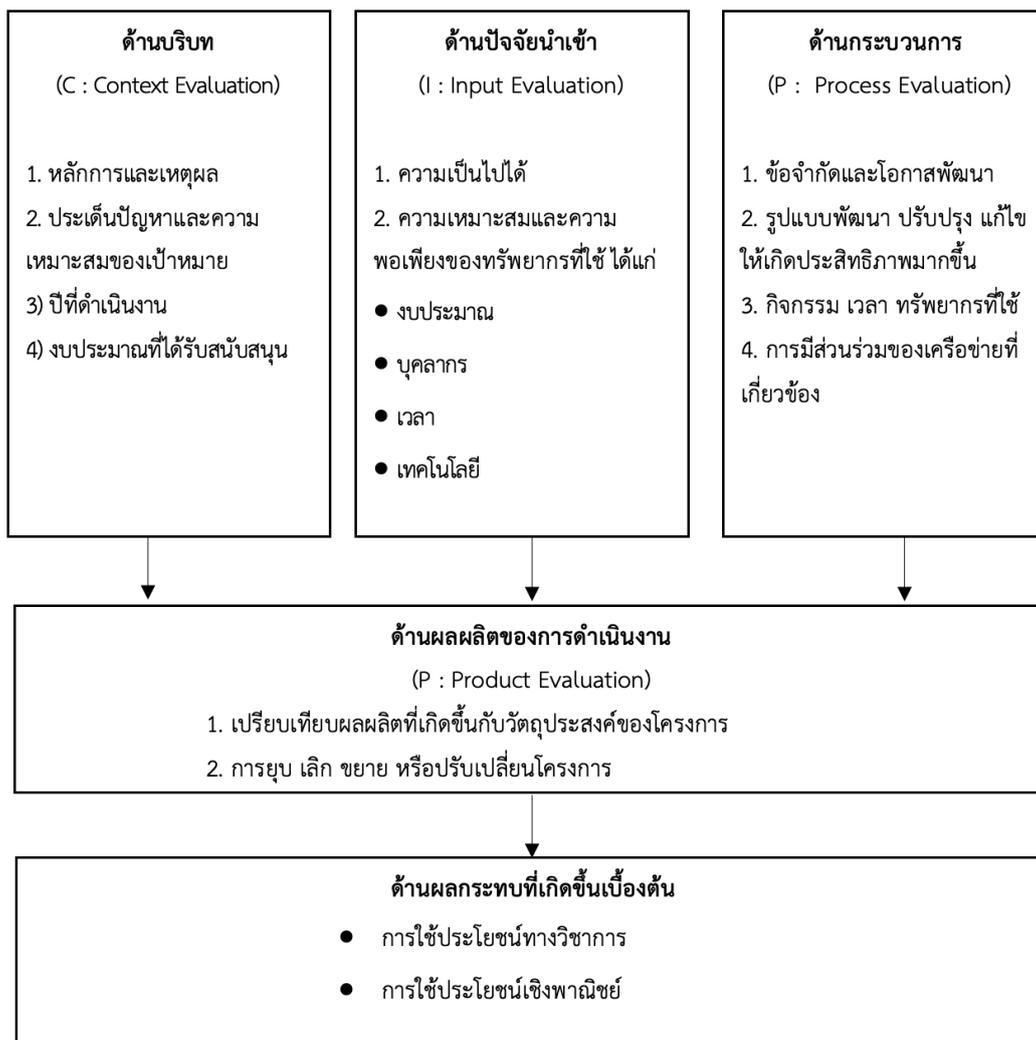
แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์ผลกระทบ

การวิจัยครั้งนี้กำหนดให้มีการประเมินผลกระทบ (Impact) ที่เกิดขึ้นเบื้องต้น ด้วยการตรวจสอบประสิทธิผลของโครงการ เนื่องจากเป็นโครงการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ผลที่ได้จะเป็นข้อมูลด้านวิทยาศาสตร์ที่สามารถนำผลสำเร็จของโครงการไปสู่การประโยชน์ ในทางวิชาการและเชิงพาณิชย์ ตามเกณฑ์มาตรฐานของโครงการที่กำหนดไว้แต่ต้น

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1

กรอบแนวคิดการวิจัย



5. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิเคราะห์และประเมินความคุ้มค่าโครงการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2563 - 2565 เป็นการวิจัยเชิงประเมินผล (Evaluation research) ดังนี้

1. เป้าหมาย

โครงการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ที่ได้สนับสนุนงบประมาณจากกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยตามแผนปฏิบัติงานของกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ปี 2560 - 2564 และมีผลการดำเนินการเสร็จสิ้นระหว่าง ปี 2560 - 2564 จำนวนทั้งสิ้น 80 โครงการ

2. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเชิงประเมินผล โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ CIPP Model พัฒนาโดย แดเนียล สตัฟเฟิลบีม (Daniel Stufflebeam) ดังนี้

1) การประเมินสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation : C) เป็นการประเมินก่อนการดำเนินการโครงการ เพื่อพิจารณาหลักการและเหตุผล ความจำเป็นที่ต้องดำเนินโครงการ ประเด็นปัญหาและความเหมาะสมของเป้าหมายโครงการ งบประมาณที่ได้รับ การสนับสนุน ช่วงเวลาการดำเนินงานโครงการแต่ละปี

2) การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation: I) ประเมินเพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของโครงการ ความเหมาะสม และความพอเพียงของทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ เช่น งบประมาณที่เหมาะสม บุคลากรที่มีความรู้ในทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับโครงการ รวมถึงแผนการดำเนินงานที่จำเป็นต้องมีความต่อเนื่องและช่วงเวลาที่เหมาะสม เทคโนโลยี วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ที่จะใช้ในการดำเนินโครงการ

3) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) ประเมินเพื่อหาข้อจำกัดและโอกาสพัฒนา รูปแบบพัฒนา ปรับปรุงแก้ไข ให้เกิดประสิทธิวิภามากขึ้นและเป็นการตรวจสอบกิจกรรม เวลา และทรัพยากรที่ใช้ต่างๆที่เหมาะสม รวมถึงการมีส่วนร่วมของเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

4) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) เป็นการประเมินเพื่อเปรียบเทียบผลผลิตที่เกิดขึ้นกับวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้ รวมทั้งการพิจารณาในประเด็นของการยุบ เลิก ขยาย หรือปรับเปลี่ยนโครงการ

นอกจากนี้กำหนดให้มีการประเมินด้านผลกระทบที่เกิดขึ้นเบื้องต้น (Impact) ของโครงการโดยพิจารณาจากผลที่ได้จะเป็นข้อมูลด้านวิทยาศาสตร์ที่สามารถนำผลสำเร็จของโครงการไปสู่การประโยชน์ ในทางวิชาการและเชิงพาณิชย์ ตามข้อสรุปของโครงการที่กำหนดไว้

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบบันทึกวิเคราะห์และประเมินความคุ้มค่าโครงการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ประกอบด้วย 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปโครงการ ประกอบด้วย 1) ชื่อแผนงาน/โครงการ 2) หัวหน้าโครงการ/หน่วยงาน 3) ระยะเวลาดำเนินงานแผนงาน/โครงการ 4) งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุน

3.2 การวิเคราะห์ความคุ้มค่าของผลงานที่ส่งมอบกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

1) วัตถุประสงค์ และเป้าหมายโครงการ โดยเปรียบเทียบผลงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์เป้าหมายโครงการ และผลที่คาดว่าจะได้รับ

2) คุณภาพของผลงาน วิเคราะห์ความถูกต้องของเนื้อหา ครบถ้วน สมบูรณ์

3) ความคุ้มค่าของผลงานเทียบกับงบประมาณที่ได้รับสนับสนุน

3.3 การวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโครงการ

1) การวิเคราะห์ผลสำเร็จที่เป็นข้อมูลด้านวิทยาศาสตร์ของโครงการที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการต่อไปได้หรือไม่ และการนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์

2) ความสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรของคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร (Document Research) นำมาวิจัยเชิงประเมินผล (Evaluation research) จาก

ข้อมูลเอกสารด้วยการเลือกเฉพาะโครงการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ที่กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย สนับสนุนงบประมาณและได้ดำเนินการเสร็จสิ้นระหว่าง ปี 2560 - 2564 ประกอบด้วยรายงานความก้าวหน้าโครงการตามสัญญา รับทุนรายงวด รูปเล่มรายงานฉบับสมบูรณ์ และผลสรุปการจัดเวทีนำเสนอผลงานวิชาการในงานมหกรรมสมุนไพรแห่งชาติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ผู้ศึกษาวิจัยดำเนินการวิเคราะห์และประเมินความคุ้มค่าจากโครงการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร จำนวน 80 โครงการ ข้อมูลใช้ตามตัวแบบ CIPP Model ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) การประเมินบริบท (Context Evaluation : C) ประเมินก่อนการดำเนินการโครงการเพื่อพิจารณาหลักการและเหตุผลความจำเป็น ประเด็นปัญหาและความเหมาะสมของเป้าหมาย ระยะเวลาที่งบประมาณที่ได้รับสนับสนุน 2) การประเมินปัจจัยนำเข้า(Input Evaluation : I) ประเมินเพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และความพอเพียงของทรัพยากรทางการบริหารได้แก่ งบประมาณ บุคลากร เวลา เทคโนโลยีที่ใช้ดำเนินงาน 3) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) ประเมินเพื่อหาข้อจำกัดและโอกาสพัฒนา รูปแบบการพัฒนา ปรับปรุง แก้ไข ให้เกิดประสิทธิผลมากขึ้นด้วยการตรวจสอบกิจกรรม เวลา ทรัพยากรที่ใช้ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง 4) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) ประเมินเพื่อเปรียบเทียบผลผลิตที่เกิดขึ้นกับวัตถุประสงค์รวมทั้งประเด็น การยุบ เลิก ขยาย หรือปรับเปลี่ยนโครงการ และกำหนดให้มีการประเมินผลกระทบ (Impact) ที่เกิดขึ้นเบื้องต้นจากข้อมูลด้านวิทยาศาสตร์ที่สามารถนำผลสำเร็จของโครงการไปสู่การประโยชน์ ในทางวิชาการและเชิงพาณิชย์ตามข้อสรุปของโครงการ

6. ผลการศึกษา

1. วิเคราะห์และประเมินความคุ้มค่าโครงการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ตามแผนปฏิบัติงานของกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ปี 2560 – 2564 ข้อมูลใช้ตามตัวแบบ CIPP Model ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย

ด้านประเมินบริบท (Context Evaluation : C) พบว่า หลักการและเหตุผลทุกโครงการ (100%) เพื่อวิจัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร โดยพบว่า 40% ของจำนวนโครงการ ได้รับอนุมัติปี 2563 และ 21.25% ปี 2562 ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1

แสดงระยะเวลาและจำนวนโครงการที่ได้รับการวิจัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย และสมุนไพร จำแนกตามประเภทของภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยที่ทำการศึกษา

ระยะเวลา(ปี)	จำนวน(โครงการ)		ประเภทของภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร(โครงการ)		
	ทั้งหมด	%	สมุนไพรเดี่ยว	ตำรับยาแผนไทย	หัตถการอื่นๆ
2560	12	15	3	5	Q
2561	6	7.5	1	5	Q
2562	17	21.25	4	8	2
2563	32	40	14	12	1
2564	13	16.25	6	7	Q
รวม	80	100%	28	37	15

ด้านปัจจัยนำเข้า พบว่า 75% หัวหน้าโครงการเป็นบุคลากรสังกัดมหาวิทยาลัยที่จัดการเรียนการสอนและมีประสบการณ์ด้านการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร 25% สังกัดหน่วยงานรัฐ ตามลำดับ ระยะเวลาดำเนินงาน 1 ปี(88.75%) และใช้งบประมาณอย่างเหมาะสมสอดคล้องตามกิจกรรมกำหนดไว้ในโครงการ

ด้านกระบวนการ พบว่า ปี 2562-2563 จำเป็นต้องทบทวนรูปแบบดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จท่ามกลางสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด-19

ด้านผลผลิตของการทำงาน พบว่า รูปแบบการวิจัยตำรับยาสมุนไพร 46.25% วิจัยสมุนไพรเดี่ยว 35% และวิจัยรูปแบบหัตถการ/อื่นๆ 18.75% ตามลำดับ

2. วิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการนำไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการและเชิงพาณิชย์ของโครงการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ด้วยการวิเคราะห์ผลจากการใช้ยาสมุนไพร จำแนกตามประเภทบัญชีจากยาสมุนไพร ดังนี้

ยาจากสมุนไพรบัญชี 1 รายการยาที่ใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพ มีหลักฐานที่ สนับสนุนการใช้ตามสรรพคุณ (health benefits) หรือข้อบ่งชี้ (clinical indication) มีประสบการณ์การใช้ในประเทศไทยอย่างเพียงพอ สามารถใช้ในสถานพยาบาล พบว่า ส่วนใหญ่สนับสนุนการศึกษาวิจัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเพิ่มข้อบ่งชี้ใหม่ ทดสอบฤทธิ์และประสิทธิผล และมุ่งผลลัพธ์การรองรับโรคอุบัติใหม่ ดังนี้

1) เพิ่มข้อบ่งชี้ใหม่ ได้แก่ ยาหอมนวโกฐ (เพิ่มความจำ) ยาเบญจกูล (ฤทธิ์ฆ่าเซลล์มะเร็ง,ลดไขมัน,OA Knee) บัวบก (เพิ่มความจำ,โรคเบาหวาน)

2) ทดสอบฤทธิ์และประสิทธิผล ได้แก่ ยาปลูกไฟธาตุ (บำรุงน้ำนม) ยาตรีผลา (ศึกษากลไกการออกฤทธิ์) ยามหานิลแห่งทอง (ต้านมาลาเรีย) ยาเขียวหอม (ต้านมาลาเรีย) ยาประสะไพล (ลดปวด) ยาตรีผลา (ฤทธิ์ฆ่าเซลล์มะเร็ง) ยารชณีสันตะฆาต (ทดแทนยา naproxen) ยาเลือดงาม (แทน Mefenamic Acid) ยารธาตุบเขย(พัฒนารูปแบบเม็ดเคี้ยว

3) รองรับโรคอุบัติใหม่ ได้แก่ ยาฟ้าทะลายโจร (ฤทธิ์ต้านโควิด -19)

ยาจากสมุนไพรบัญชี 2 รายการยาที่ต้องใช้โดยแพทย์แผนไทยหรือแพทย์แผนไทยประยุกต์หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการของสถานพยาบาลนั้นๆ โดยใช้องค์ความรู้การแพทย์แผนไทย พบว่า ส่วนใหญ่สนับสนุนการศึกษาวิจัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับตำรับยาที่มีกัญชาเป็นส่วนประกอบ ได้แก่ 1) ศึกษาวิธีการกระบวนการปลูกกัญชาเพื่อใช้ทางการแพทย์ 2) การควบคุมคุณภาพตำรับยาตำรับยา 15 ตำรับ 3) กระบวนการผลิตตำรับยาตำรับยา 16 ตำรับและการปรุงเครื่องยากลาง 4) ทดสอบสารปนเปื้อน/พิษเฉียบพลันตำรับยาตำรับยา 5) ศึกษาฤทธิ์ทางเภสัชตำรับยาสมุนไพร

ยาจากสมุนไพรบัญชี 3 รายการยาสำหรับโครงการพิเศษของหน่วยงานของรัฐ พบว่า สนับสนุนการศึกษาวิจัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับตำรับยาแผนไทยตามนโยบายกระทรวงสาธารณสุขและสถานการณ์การระบาดของโรคอุบัติใหม่ ดังนี้ 1) ยาน้ำมันกัญชา เพื่อพัฒนาการปรุงยาน้ำมันกัญชา และศึกษาคุณภาพชีวิตผู้ใช้น้ำมันกัญชา 2) ยาสารสกัดฟ้าทะลายโจร

ยาจากสมุนไพร ประเภทไม่ระบุบัญชี พบว่า มีโครงการสำคัญที่มุ่งนำร่องใช้ยาสารสกัดฟ้าทะลายโจรในผู้ป่วย COVID-19 ระดับความรุนแรงน้อย โครงการศึกษาประสิทธิผลยาสารสกัดฟ้าทะลายโจรต่อระยะเวลาการหายจากโรค COVID-19 และโครงการสนับสนุนการใช้ยาสารสกัดฟ้าทะลายโจรในผู้ป่วย COVID-19

7. อภิปรายผล

จากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์และประเมินความคุ้มค่าของโครงการที่ให้การสนับสนุนงบประมาณที่ผ่านมาเพื่อจัดทำโครงการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร โดยมีขอบเขตการประเมินจากรายงานโครงการฉบับสมบูรณ์ วิเคราะห์ความคุ้มค่า และคุณภาพของผลงาน ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน พบว่า

1) กำหนดแนวทางสนับสนุนโครงการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร มีความสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรของคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและนโยบายของกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก มีความความคุ้มค่าเชิงผลลัพธ์ของการวิจัยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ที่มุ่งเป้าหมายข้อมูลสนับสนุนทางวิทยาศาสตร์ไปใช้ประโยชน์พัฒนาในการเพิ่มรายการบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ. 2564 ซึ่งมีบัญชียาหลักแห่งชาติ จำนวนทั้งสิ้น 94 รายการ ใน 3 บัญชีย่อยประกอบด้วย

บัญชี 1 คือ รายการยาที่ใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษสุขภาพมีหลักฐานที่สนับสนุนการใช้ตามสรรพคุณ (health benefits) หรือข้อบ่งใช้ (clinical indication) มีประสิทธิผลการใช้ในประเทศอย่างเพียงพอ สามารถใช้ในสถานพยาบาล พบว่า กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยมีการสนับสนุนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเพิ่มข้อบ่งใช้ใหม่ตำรับยา/สมุนไพร การทดสอบฤทธิ์และประสิทธิผลตำรับยาแผนไทย/สมุนไพรรองรับการระบาดของโรคอุบัติใหม่ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นตำรับยาแผนไทยและสมุนไพร

บัญชี 2 คือ รายการยาที่ต้องใช้โดยแพทย์แผนไทยหรือแผนไทยประยุกต์ หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการของสถานพยาบาลนั้นๆ โดยชี้แจงความรู้การแพทย์แผนไทย พบว่า กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยสนับสนุนการศึกษาวิจัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับตำรับยาที่มีถิ่นฐานเป็นส่วนประกอบ คือ วิถีกระบวนการปลูกัญชาเพื่อใช้ทางการแพทย์การควบคุมคุณภาพ การผลิตตำรับยาสมุนไพร 16 ตำรับ/การปรุงเครื่องยากลาง และทดสอบสารปนเปื้อนและพิษเฉียบพลันตำรับยาสมุนไพร ทั้งนี้เป็นการมุ่งการหาผลลัพธ์เพื่อสนับสนุนนโยบายการใช้กัญชาทางการแพทย์แผนไทยอย่างกว้างขวางและมีข้อมูลทางวิชาการรองรับการจัดบริการของหน่วยบริการสาธารณสุขทุกระดับในระบบสาธารณสุขของประเทศ

บัญชี 3 คือ รายการยาสำหรับโครงการพิเศษของหน่วยงานของรัฐ พบว่า กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยสนับสนุนการศึกษาวิจัยที่สอดคล้องเชื่อมโยงเกี่ยวกับนโยบายกระทรวงสาธารณสุขในการแก้ไขสถานการณ์การระบาดของโรคอุบัติใหม่ และหาแนวทางการยกระดับการใช้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ตำรับยาการแพทย์แผนไทยและยาสมุนไพรมาทดแทนการใช้ยาแผนปัจจุบัน ได้แก่ นวัตกรรมใช้ยาฟ้าทะลายโจรในผู้ป่วย COVID-19 ระดับความรุนแรงน้อย การใช้ยาฟ้าทะลายโจรต้าน COVID-19 และประสิทธิผลยาฟ้าทะลายโจรต่อระยะเวลาการหายจากโรคโควิด

2) ผลกระทบที่เกิดขึ้นเบื้องต้น จากผลการสนับสนุนให้มีการนำผลลัพธ์ไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการและเชิงพาณิชย์ พบว่ามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย 1) ด้านการพัฒนาบุคลากรหรือองค์กรด้านการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรให้เกิดการพัฒนาและส่งเสริมให้มีความรู้ความสามารถในการนำองค์ความรู้การแพทย์แผนไทยและสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ 2) ด้านการคุ้มครอง ศึกษา และวิจัยองค์ความรู้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร สามารถนำผลสำเร็จที่ได้มาประยุกต์ใช้ในงานสาธารณสุขและผสมผสานให้บริการทางการแพทย์ในระบบบริการสาธารณสุขของประเทศ 3) ด้านการสร้างเชื่อมั่นทางวิชาการสนับสนุนข้อมูลด้านฤทธิ์ยาและสรรพคุณสมุนไพร เพิ่มข้อบ่งใช้เพื่อทดแทนการใช้ยาแผนปัจจุบัน 4) ด้านการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สมุนไพร พัฒนาผลิตภัณฑ์ไปสู่การใช้ในระบบบริการสุขภาพ เพื่อผลักดันเข้าสู่บัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พร้อมทั้งส่งเสริมการศึกษาและวิจัยพัฒนายาสมุนไพรสามารถใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยมาช่วยดูแลสุขภาพของประชาชน เพิ่มการเข้าถึงการใช้ตำรับยาไทยและสมุนไพร สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจทำให้ประเทศพึ่งตนเองด้านการผลิตยาและผลิตภัณฑ์มากขึ้น

8. องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

1) สามารถนำไปใช้กำหนดกรอบทิศทางการสนับสนุนแผนงานหรือโครงการในอนาคตแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์เฉพาะด้าน เช่น การพัฒนาโครงการเกี่ยวกับตำรับยาแผนไทย/สมุนไพรเดี่ยว ผลิตภัณฑ์สมุนไพร และการวิจัยแบบครบวงจร

2) เพิ่มข้อบ่งใช้ใหม่สำหรับ รายการยาที่ใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษสุขภาพ มีหลักฐานทดสอบฤทธิ์และประสิทธิผล ที่สนับสนุนการใช้ตามสรรพคุณ หรือข้อบ่งใช้ มีประสิทธิผลการใช้ในประเทศไทยเป็นการยกระดับทางวิชาการเพื่อยืนยันองค์ความรู้

ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ทั้งตำรับยาแผนไทยและยาสมุนไพรให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ช่วยแก้ไขสถานการณ์โรค COVID-19 นำไปใช้ในการส่งเสริม รักษา ฟื้นฟู สุขภาพของประชาชน ทดแทนการขาดแคลนยา ลดการนำเข้ายาจากต่างประเทศ และสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจสุขภาพอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

9. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. กระทรวงสาธารณสุข โดยกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ควรกำหนดกรอบทิศทางภายใต้แผนปฏิบัติการให้สามารถการสนับสนุนงบประมาณกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยในอนาคต แบบมีผลลัพธ์จากโครงการหลากหลายมิติ ครอบคลุม เช่น การพัฒนาโครงการเกี่ยวกับตำรับยาแผนไทย/สมุนไพรเดี่ยว ผลิตภัณฑ์สมุนไพร และการวิจัยแบบครบวงจร

2. การสร้างแผนปฏิบัติการ ควรมุ่งเน้น การนำผลลัพธ์ไปเพิ่มข้อบ่งชี้ใหม่ของตำรับยาแผนไทยและสมุนไพรเดี่ยว อย่างเป็นระบบมีข้อมูลด้านประสิทธิผลและความปลอดภัยที่พร้อมผลักดันเข้าบัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร

2. ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการสนับสนุนแผนงานหรือโครงการสร้าง ที่เน้นการสร้างความรู้ด้านสุขภาพภาคประชาชนด้านยาแผนไทย และสมุนไพร รวมถึงการสนับสนุนโครงการประเภทการประเมินการใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีที่เหมาะสมด้านสุขภาพเพิ่มมากขึ้น

2. ควรมีการศึกษาในมิติ แผนงานหรือโครงการด้านการพัฒนาบุคลากรหรือองค์การด้านการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร เพื่อพัฒนาและส่งเสริมให้มีความรู้ความสามารถในการนำองค์ความรู้การแพทย์แผนไทยและสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ อย่างแพร่หลายต่อไป

รายการอ้างอิง

- กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2564). *รวมพระราชบัญญัติและกฎหมายลำดับรอง พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542* (พิมพ์ครั้งที่ 6). สำนักพิมพ์พุ่มทอง.
- กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานโครงการที่กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย สนับสนุน พ.ศ. 2560 - 2564.
- กังสดาล กนกหงษ์ และ อรทัย เลาลองกรณ์. (2559). *การประเมินผลการดำเนินงานโครงการกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน*
- ประกาศคณะกรรมการหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ เรื่อง หลักเกณฑ์การดำเนินงานและการบริหารจัดการกองทุนหลักประกันสุขภาพแห่งชาติสำหรับผู้มีสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565. (26 กรกฎาคม 2565). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 139 ตอนพิเศษ 174 ง: หน้า 99.
- ภัทรพล จึงสมเจตไพศาล (2562). *การพัฒนาต้นแบบการส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพร ในครัวเรือน (Med Kit) ในประเทศไทย*
- พัชรินทร์ อินโอ. (2558). *การประเมินประสิทธิผลโครงการตามยุทธศาสตร์ด้านการค้าขายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน*
- เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี. (2546). *การประเมินโครงการแนวคิดและแนวปฏิบัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 3).จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2562). *พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (ฉบับที่2) พ.ศ. 2562*. 136 (56ก) ,น.253-256.

- ราชกิจจานุเบกษา. (2565). ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ. 2564. (18 กุมภาพันธ์ 2565). เล่มที่ 139 ตอนพิเศษ 41 ง: หน้า 47.
- รุจินาถ อรรถสิขฐ และคณะ. (2565). การวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์บูรณาการใช้ประโยชน์ในระบบสุขภาพไทย (ภาพรวม) กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
- วิชัย โชควิวัฒน์, บรรณาธิการ. ระบบยาของประเทศไทย 2563. กรุงเทพฯ: ธนอรุณการพิมพ์; 2564.
- แหวตาท พกษา. (2550). ประเมินโครงการส่งเสริมนิสัยรักการอ่านของนักเรียน สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 โดยใช้รูปแบบการประเมินชิปปี้ (CIPP Model)
- สุดารัตน์ ต้นทะอาริยะ. การวิเคราะห์ตำรับยาแผนไทยและสมุนไพร, 2548 Available from: <https://dric.nrct.nrct.go.th>
- สถาบันส่งเสริมการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี. (2560). คู่มือการประเมินผลลัพธ์และความคุ้มค่าของโครงการที่ส่วนราชการ สังกัดรัฐสภาดำเนินการ. กรุงเทพฯ : รัฐสภา.
- สำนักงานบริหารกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย. (2560). รายงานผลการดำเนินงานโครงการที่กองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย สนับสนุน พ.ศ. 2557 - 2559. สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Stufflebeam, D. L. (2003). *The CIPP Model for Evaluation*. In: Kellaghan, T., Stufflebeam, D.L. (eds) *International Handbook of Educational Evaluation*. Kluwer International Handbooks of Education (Vol. 9). (T. a. Kellaghan, Ed.) Dordrecht: Springer Netherlands.